

Džon Luis Gedis, *Hladni rat. Mi danas znamo*, Clio,
Beograd 2003, str. 617

Istoričar Džon Luis Gedis (John Lewis Gaddis) pisac studije *Mi danas znamo* (*We now know: Rethinking Cold War History*, Oxford University Press, 1997), profesor na Ohio University u Sjedinjenim Državama, ste kao je svetsku slavu prethodnom knjigom *Dugi mir – istraživanje istorije hladnog rata* (*The Long Peace: Inquiries into the History of the Cold War*, Oxford University Press, NY 1987). Knjiga je, kako nas upoznaje pisac pogovora i prevodilac ovog dela profesor dr Predrag Simić, „postavila standarde tadašnjim anglosaksonskim istoričarima hladnog rata“ (589). Gedis je čuven i po svom naporu da etablira međunarodni projekat *Istorija hladnog rata* (CWIHP) u okviru Centra Woodrow Wilson u Vašingtonu. Ovaj projekat traje već skoro deset godina i okuplja veliki broj istraživača savremene istorije iz celog sveta. Projekat prate periodične sveske u kojima se objavljuju najzanimljiviji radovi ili izvorni dokumenti. Gedis se pokazao kao dobar organizator posla i mentor. Po vlastitom kazivanju, njegov istraživački hendikep ležao je u nepoznavanju mnogih evropskih jezika, pa i kineskog naravno, pa je morao da se oslanja na ono što je već prevedeno. Međutim, svoje saradnike i studente upućuje na učenje i korišćenje stranih jezika, na kojima su pisani sada dostupni dokumenti.

Pored predgovora, pogovora, bibliografije i indeksa, strukturu knjige čini deset poglavlja: *Podela sveta* (13–47); *Hladnoratovske imperije: Evropa* (48–85); *Hladnoratovske imperije: Azija* (86–128); *Nuklearno oružje i početak hladnog rata* (129–167); *Nemačko pitanje* (168–223); *Treći svet* (224–275); *Ideologija, ekonomija i solidarnost saveza* (276–322); *Nuklearna oružja i eskalacija hladnog rata* (323–379); *Kubanska raketna kriza* (379–408); *Nova istorija hladnog rata: prvi utisci* (409–430).

U čemu je razlika između „stare“ i „nove“ istorije hladnog rata? Knjiga koja je pred nama predstavlja reviziju mnogih stavova o hladnom ratu na Zapadu unutar akademskih krugova, pa i Gedisa samog. To je prvenstveno posledica događaja koji su nastupili u Evropi posle 1989. godine i, potom, otvaranja arhiva u bivšim istočnoevropskim zemljama uključujući Rusiju. Gedis samokritički piše da je zbog zatvorenosti informacija sa Istoka postojao niz predrasuda i omalovažavanja socijalističkih, tačnije „marksističko-lenjinističkih“ država. Posebno valja ukazati na njegovo isticanje problema hladnoratovskog mentaliteta. Kao jedan vid tog mentaliteta pominje nekritičko prihvatanje disidentskih svedočenja koja moraju biti podvrgnuta proverama.

Ono čime je Džon Gedis ostavio na nas najjači utisak jeste akademsko

poštenje. To nije samo njegova snaga da revidira neka svoja ranija saznanja objavljena 1987. godine, već i odgovornost prema čitaocu koji uzme u ruke njegovo najnovije delo.

Držimo dragocenim i njegova upozorenja metodološkog karaktera da ono što „danas“ znamo, a nismo znali ranije, može protokom vremena, priticanjem novih informacija, biti potvrđeno, a možda i prevaziđeno. Tu leži razlog da mnogi pasusi započinju sa „izgleda“, „čini se“ ili „polazeći od raspoloživih informacija“ (9). Autor nas obaveštava da „zadržava pravo da promeni svoje mišljenje u svetlu novih činjenica, isto onako kako ova knjiga revidira mnogo onoga u šta sam ranije verovao ili što sam tvrdio“.

On će napisati: „sa ‚danas‘ želim ovu knjigu da smestim u određeni trenutak, a ne da joj dam vanvremensko svojstvo“.

„Pod ‚znamo‘ ja polazim od uslove prirode svih istorijskih tumačenja. Istoričari su proizvodi i zatočenici vremena i prostora u kojima žive. Oni se ne mogu osloboditi svojih predrasuda... Ja sam nastojao da pridem tim novim činjenicama otvorenog uma; ali neću tvrditi – zapravo, sumnjam da bilo koji istoričar može ikada pouzdano tvrditi – da je složio sve kockice tamo gde im je mesto. Ja sam ih poređao, kao što mnogi naučnici čine, na način za koji mi se učinilo da ima smisla. Čitaoci će morati sami da odluče da li to prihvataju“ (9).

„Razmislimo kako bi izgledala istorija bilo kog velikog rata ako bi se

njeni opisi pojavili pre nego što se borbe završe. Istoričari bi teško mogli da se ravnopravno i bez pristrasnosti pozovu na arhive zaraćenih strana u nameri da utvrde ko je prvi počeo. Raspoloživi izvori bili bi pristrasni i nepotpuni. Istorija Prvog svetskog rata koja bi bila napisana još u zimu 1918. ili istorija Drugog svetskog rata koja bi bila završena 1942. godine dramatično bi se razlikovale od istorija koje su nam poznate“ (409–410).

Sasvim je prirodno da istoričari nisu čekali kraj rata, kao uostalom ni oni koji su pisali o kraju Jugoslavije i građanskim ratovima, zemljama naslednicama, ali retki su kao Gedis koji upozorava da to nisu „stvarne istorije“, to su pre „zamišljene istorije“ kojima nedostaju pravi izvori obeju strana (410).

Problemi u pisanju najnovije istorije, istaknuti ovde na primeru pisanja o hladnom ratu, zajednička su tema svima koji se bave tekućom istorijom (current history). Istoričarima i politolozima, posebno sa područja bivše Jugoslavije, bliski su problemi pisanja o najnovijoj balkanskoj krizi i rastakanju SFRJ. Pretresajući ogromnu produkciju koja se povodom toga pojavila na Zapadu pojedini eksperti su je nazvali „instant history“ (J. Lampe, G. Stokes, D. Russinow, S. Kent i dr.), ukazujući na ista stručna i psihološka ograničenja prilikom njenog nastajanja kao i Gedis za produkciju o hladnom ratu.

Gedis na pojedinim primerima ističe kako je na stvari gledala „stara“,

a kako ih ceni „nova“ historiografija hladnog rata. Važno je bilo postaviti pitanje kako je svaka strana u sukobu pokušavala da dokuči šta su stvarne namere onog drugog. Tu ima najviše novosti i tu se oseća koliko je u političkoj praksi, ali i „staroj istoriji“ bilo prisustvo ideologije (predubeđenja takode). „Stara“ istorija je bila istorija SAD i Zapada u hladnom ratu, javnog i tajnog ponašanja njihovih lidera. „Nova“ istorija postaje zaista međunarodna istorija i bavi se posledicama hladnog rata i na „prvi“ i na „drugi“ i na tzv. treći svet.

Kraj rata je omogućio da se govori i o idejama (istorija ideja) i verovanjima koji su pokretali ljude, o tome kako su ljudi stvarno želeli da žive. „Nova“ se bavi i time kako je u javnosti nastala percepcija da se radi o sukobu „dobra i zla“. Posle sloma Sovjetskog Saveza kao da su mnogi progledali i shvatili da moć nije samo vojna (nuklearna) i ekonomska, nego i moralna, odnosno da je komponenta i kredibilitet (legitimitet) u očima stanovništva. Zaključak je da je umesto vojnog sloma došlo do sloma legitimiteta (411). „Nova“ istorija razdvaja visoke namere i neprijatnu praksu. Ukazuje na to da zemlje komunizma nisu uspele da ostvare one male, svakodnevne potrebe građana. Delom odgovornost leži na strahovitoj iscrpljenosti Rusije posle Drugog svet-skog rata, ali i drugih zemalja koje su iskusile rat. Zemlje oslobođene ili okupirane od zapadnih sila, pored demokratskih institucija, obnavljale su

se iz resursa najmoćnijeg demokrat-skog arsenala. Interesantno je da se u „novoju“ istoriji otvoreno govori da su demokratski principi i tradicionalne vrednosti zadržani na Zapadu za unutrašnju upotrebu, a da se međunarodna politika vodila principima „realpolitike“.

Možemo da navodimo i druge primere, npr. iz poglavlja o „trećem svetu“. Autor piše da je danas lako reći da SAD i njeni saveznici nisu nikada suviše morali da brinu da će preli-vanje marksizma-lenjinizma uspeti u „trećem“ svetu – „danas“ to znamo. Međutim, piše i sledeće: „To što se strahovi nisu ostvarili, ne znači da oni nisu bili stvarni“ (275). Više su nego ilustrativni primeri iz prakse američke politike u srednjoj i južnoj Americi.

Neka od „novih“ objašnjenja izazvaće podozrenje ili delovaće nam veoma pojednostavljeno. Na primer, o tome šta je bio glavni uzrok nezadovoljstva oslobodiocima u Istočnoj Evropi, posebno na tlu Nemačke (silo-vanja), zatim Poljske, a potom drugih zemalja.

„Nova istorija“ hladnog rata značajna je i za jugoslovenske čitaoce, istoričare i analitičare. Ranije napisana dela tek su uzimala u obzir deo zapadnih izvora, a jedva ponešto i to službenih – objavljenih iz istočnih zemalja. Ovo nisu mogli nadomestiti ni memoari najvažnih ličnosti toga vremena, uključujući disidente. Danas je to pravo i novo polje istraživanja. Jugoslavija u vizuri „Štaba za političko planiranje“, koji je vodio ambasador

Kenan, jedna je od tih novosti. Ovaj Štab je radio iz dana u dan.

Fukojamina utopija da će pobjedom demokratije nestati konfliktata (ratova) ima lucidnog kritičara u Gedisu. Njegove analize hladnog rata u „trećem svetu“ upravo razotkrivaju korene današnje situacije i razloge sukoba „prvog“ (razvijenog) i „trećeg“ (siromašnog) sveta.

Objavljivanjem prevoda ove knjige, izdavačka kuća Clio nije našoj publici poklonila samo udžbenički sistematizovano delo o istoriji hladnog ra-

ta, već je stručnjacima i univerzitet-skim pedagogima dala u ruke nezao-bilazan priručnik najrelevantnije bibliografije o hladnom ratu u svim njegovim aspektima od politike do kulture i ekonomije. Pisac je ponudio u selektivnoj bibliografiji oko 500 naslova knjiga i zbornika građe, oko 160 članaka iz stručnih časopisa i 30 naslova neobjavljenih radova (doktorskih teza, referata sa simpozijuma i konferencija).

Dr Mile BJELAJAC

Thierry de Montbrial, *Quinze ans qui boulevarderent le monde, de Berlin a Bagdad*, Dunod, Paris 2003, str. 482

Tjeri de Monbrijal (Thierry de Montbrial), generalni direktor Instituta Francuske za međunarodne odnose (l Institut Francais des Relations Internationales), od 1979. u kontinuitetu urednik naučnog časopisa *Ramzes* (Ramses) i redovni profesor na više fakulteta u Parizu, izdao je još jednu istorijsko-politikološku studiju – *Petnaest godina koje su izmenile svet, od Berlina do Bagdada*. Reč je o knjizi koja se bavi istorijom savremenog sveta od 1989, odnosno rušenja Berlinskog zida i ujedinjenja Nemačke do 2003. godine, koju je obeležio koalicioni napad anglo-američkih snaga na Irak. Stoga i metaforički dodatak u naslovu „od Berlina do Bagdada“ koji bi možda one koji nisu čitali rad mo-

gao pogrešno da uputi na projekat nemačke železnice Berlin–Bagdad početkom 20. veka, što je bio sinonim za nemački prodor na istok. Naprotiv, upravo je Nemačka bila ta, koja je sa Francuskom i Rusijom (da spomenemo samo najveće sile iz evropskog okruženja), izrazila nezadovoljstvo napadom SAD i Britanije na Irak tokom 2003. godine, bez dogovora sa ostalim najvažnijim međunarodnim činiocima. Autor, vodeći nas kroz relativno kratak istorijski period od 15 godina, konstatuje krupne promene u svetu koji se bitno izmenio u više aspekata. Knjiga je koncipirana hronološki, a svakoj godini je posvećeno jedno poglavlje (s tim da se ne radi o klasičnoj kalendarskoj godini, već od